

Ба шурои диссертатсионии
6D.KOA-18 назди Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон (ш. Душанбе,
кӯчаи Буни Ҳисорак, бинои 11)

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Холмуродзода Фазлиддин Шомаҳмад оид ба
дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси
12.00.03 – Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи
байналмилалӣ хусусӣ дар мавзуи «Нақши шартномаҳои байналмилалӣ дар
танзими муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсuri хориҷӣ дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон»

Автореферати диссертатсияи Холмуродзода Фазлиддин Шомаҳмад,
ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи
ихтисоси 12.00.03 – “Ҳуқуқи маданӣ; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ;
ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ” пешниҳод шудааст, мавзуи мубрами илмӣ
марбут ба нақши шартномаҳои байналмилалӣ дар танзими муносибатҳои
хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсuri хориҷӣ дар низомии ҳуқуқии Ҷумҳурии
Тоҷикистонро мавриди таҳлили ҳамаҷониба қарор додааст. Ин мавзӯ дар
шароити ҷаҳонишавии муносибатҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ки
бо афзоиши ҳаҷми ҳамкориҳои фаромарзӣ тавсиф мешавад, аҳамияти
хоса касб мекунад.

Таҳқиқоти мазкур бо дарназардошти муқаррароти Конститутсияи
Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузориҳои милли ва меъёрҳои байналмилалӣ,
инчунин таҷрибаи ҳуқуқии кишварҳои хориҷӣ ва назарияҳои илмӣ
олимони ватаниву хориҷӣ анҷом дода шудааст. Автореферат аз ҷиҳати
сохтор, мазмун, моҳият, пайдарҳамии мантиқӣ, пешниҳоди мавод, дараҷаи

таҳлили илмӣ ва аҳаммияти амалии хулосаҳо ба талаботҳои муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон комилан мувофиқ мебошад.

Мавзуи интихобшудаи диссертатсия “Нақши шартномаҳои байналмилалӣ дар танзими муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсури хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” – аз нигоҳи илмӣ ва амалӣ аҳаммияти калон дорад. Дар шароити муосир, ки рушди босуръати тиҷорати байналмилалӣ, сармоягузориҳои хориҷӣ ва муносибатҳои байналмилалиро тавсиф мекунад, шартномаҳои байналмилалӣ ҳамчун воситаи муҳимми танзими муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсури хориҷӣ мавқеи марказиро ишғол мекунанд. Ин санадҳо на танҳо асоси ҳуқуқии ҳамкориҳои байналмилалиро ташкил медиҳанд, балки ба ҳамоҳангсозии меъёрҳои ҳуқуқии миллий бо стандартҳои байналмилалӣ мусоидат менамоянд.

Мубрамияти мавзӯ. Дар автореферат бо таъкид ба манбаъҳои муътамади конститутсионӣ, аз ҷумла моддаи 10 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки афзалияти санадҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ эътирофшударо нисбат ба қонунгузориҳои миллий муқаррар мекунад, асоснок карда шудааст. Инчунин, муаллиф ба зарурати мутабиқсозии қонунгузориҳои миллий бо меъёрҳои байналмилалӣ, ки дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ (2007) ва Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 зикр шудааст, ишора намудааст.

Ҳамин тариқ, мавзуи таҳқиқот ба яке аз масъалаҳои калидии илми ҳуқуқӣ байналмилалӣ хусусӣ, яъне таъмини ягонагии татбиқи меъёрҳои байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқии миллий нигаронида шудааст. Ин мавзӯ на танҳо барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки дар сатҳи байналмилалӣ низ аҳаммияти хоса дорад. Зеро он ба таҳкими мавқеи давлат дар арсаи

байналмилалӣ ва рушди муносибатҳои иқтисодиву тиҷоратӣ мусоидат мекунад.

Бо вуҷуди ин, муаллиф дуруст қайд менамояд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқоти пурраи илмӣ оид ба нақши шартномаҳои байналмилалӣ дар ин соҳа то ҳол анҷом дода нашудааст. Муҳаққиқ ин камбудиро бо таҳлили ҳамаҷонибаи назариявӣ ва амалии мавзӯ бартараф намудааст.

Автореферат ба таври возеҳ нишон медиҳад, ки таҳқиқоти мавҷудани ватанӣ аксар вақт ба ҷанбаҳои амалии татбиқи шартномаҳои байналмилалӣ тамаркуз карда, паҳлуҳои назариявии онҳо, аз қабili таъсири ин санадҳо ба ташаккули низоми сарчашмаҳои ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ ба таври кофӣ омӯхта нашудаанд. Ин нуқтаи назари муаллиф бо далелҳои илмӣ ва истинод ба адабиёти муътамади ҳуқуқшиносӣ асоснок карда шудааст, ки аҳаммияти таҳқиқоти ўро таъкид месозад.

Муаллиф ба таври муассир аз адабиёти илмӣ, монографияҳо ва мақолаҳои илмӣ марбут ба масъалаҳои танзими шартномаҳои байналмилалӣ истифода бурдааст, ки ба таҳқиқот хусусияти ҳамаҷониба ва амиқ бахшида шудааст.

Дар робита ба методология, муаллиф аз маҷмуи усулҳои илмӣ, аз қабili таҳлили мантиқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, таърихӣ ва низомнокӣ истифода намудааст. Истифодаи усули муқоисавии ҳуқуқӣ имкон додааст, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таҷрибаи ҳуқуқии кишварҳои хориҷӣ муқоиса карда шавад, дар ҳоле ки усули таърихӣ барои омӯзиши инкишофи таърихии шартномаҳои байналмилалӣ мусоидат кардааст. Ин усулҳо ба муаллиф имкон доданд, ки мавзӯи таҳқиқотро аз ҷанбаҳои

гуногун мавриди баррасӣ қарор диҳад ва хулосаҳои илман асоснок пешниҳод намояд.

Навгони илмӣ диссертатсия дар таҳлили ҳамаҷонибаи нақши шартномаҳои байналмилалӣ ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ ва таъсири онҳо ба танзими муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсури хориҷӣ дар низоми ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон зоҳир мегардад. Муаллиф якҷанд нуқтаи нави илмиро пешниҳод намудааст, ки ба рушди илми ҳуқуқшиносӣ мусоидат мекунад:

1. Муайянсозии мафҳуми “сарчашмаи ҳуқуқ” ва “шакли ҳуқуқ”: Муаллиф таърифи ягонаи “сарчашмаи ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ”-ро пешниҳод намуда, онро ҳамчун “шакли ифодаёбӣ ва мустаҳкамнамоии қоидаҳои рафтори муайян дар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, ки танзимкунандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ бо унсури хориҷӣ мебошанд” муайян кардааст. Ин таъриф ба муттаҳидсозии назарияҳои мавҷуда мусоидат мекунад.

2. Таҳлили дугонагии шартномаи байналмилалӣ: Муаллиф хусусияти дугонаи шартномаи байналмилалиро дар танзими муносибатҳои фаромарзӣ таъкид намуда, онро ҳамчун воситаи ҳамоҳангсозии иродаи давлатҳо ва қонунгузориҳои миллии баррасӣ кардааст.

3. Ягонасозии меъёрҳои ҳуқуқӣ: Таҳқиқот нақши шартномаҳои байналмилалиро дар ягонасозии (унификатсия) меъёрҳои ҳуқуқии хусусӣ ва наздикшавии низомҳои ҳуқуқии давлатҳои гуногун нишон додааст, ки барои таъмини устувори муносибатҳои трансмиллӣ муҳим аст.

4. Тартиби татбиқи меъёрҳои шартномаҳо: Муаллиф се шакли татбиқи меъёрҳои шартномаҳои байналмилалиро дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод кардааст, аз ҷумла татбиқи мустақим, мутобиқсозии мафҳумҳо ва таҳияи санадҳои алоҳидаи меъёрии ҳуқуқӣ.

5. Пешниҳодҳои амалӣ: Муаллиф тавсияҳои мушаххас барои такмили қонунгузории миллӣ пешниҳод намуда, ба зарурати ҳамроҳшавии Тоҷикистон ба Конвенсияи СММ оид ба хариду фурӯши байналмилалӣ молҳо (CISG, 1980) ишора кардааст.

Ин навиғониҳо аҳамияти илмӣ диссертатсияро тасдиқ намуда, онро ба як саҳми муҳим дар рушди илми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ табдил медиҳанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот дорои аҳамияти баланди амалӣ мебошанд, зеро онҳо метавонанд дар самтҳои зерин истифода шаванд:

1. Ислоҳоти қонунгузорӣ: Пешниҳодҳои муаллиф оид ба мутобиқсозии қонунгузории миллӣ бо меъёрҳои шартномаҳои байналмилалӣ метавонанд барои такмили Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси оила ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ истифода шаванд.

2. Амалияи судӣ: Тавсияҳои муаллиф оид ба ягонасозии татбиқи меъёрҳои шартномаҳои байналмилалӣ метавонанд барои баланд бардоштани самаранокии баррасии парвандаҳои марбут ба муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсури хориҷӣ дар судҳо истифода гарданд.

3. Таълими ҳуқуқшиносӣ: Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд дар раванди омӯзиши фанни “Ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ” дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати омода намудани мутахассисони баландихтисос истифода шаванд.

Автореферат аз ҷиҳати сохтор, мазмун, моҳият ва пайдарҳамии мантиқӣ таҳия шудааст. Он аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, хулосабарориҳо, тавсияҳои амалӣ, феҳристи интишороти илмӣ муаллиф ва ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Ҳар як бахш ба таври возеҳ ва дақиқ

пешниҳод шуда, ба хонанда имкон медиҳад, ки моҳияти таҳқиқотро дарк намояд.

Нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшудаи муаллиф аз ҷиҳати илмӣ мусбӣ асоснок карда шудаанд. Ин нуқтаҳо масъалаҳои муҳимми назариявӣ ва амалиро фаро гирифта, ба рушди илми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мусоидат мекунад. Аз ҷумла:

1. Таърифи сарчашмаи ҳуқуқ: Таърифи пешниҳодшудаи муаллиф оид ба сарчашмаи ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ ба муттаҳидсозии назарияҳои мавҷуда мусоидат мекунад ва барои таҳлили минбаъдаи ин масъала заминаи мустаҳкам фароҳам меорад.

2. Татбиқи меъёрҳои шартномаҳо: Пешниҳоди се шакли татбиқи меъёрҳои шартномаҳои байналмилалӣ (татбиқи мустақим, мутобиқсозии мафҳумҳо ва таҳияи санадҳои алоҳида) ҷиҳати амалӣ дошта, метавонад барои тақмили амалияи ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон мусоидат намояд.

3. Ягонасозии меъёрҳо: Таҳлили муаллиф оид ба нақши шартномаҳои байналмилалӣ дар ягонасозии меъёрҳои ҳуқуқӣ нишон медиҳад, ки ин санадҳо барои таъмини устувори муносибатҳои трансмиллӣ муҳимманд.

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣи диссертатсия баъзе тавсияҳои пешниҳод кардан мумкин аст:

1. Гарчанде муаллиф таҷрибаи ҳуқуқии кишварҳои хориҷиро мавриди баррасӣ қарор додааст, таҳлили муфассали таҷрибаи кишварҳои пешрафта дар соҳаи татбиқи шартномаҳои байналмилалӣ метавонист ба таҳқиқот амиқии бештар бахшад.

2. Муаллиф ба таври кофӣ ба масъалаи эътироф ва иҷрои қарорҳои арбитражии хориҷӣ таваҷҷуҳ кардааст, аммо таҳлили амиқи мушкилоти амалии марбут ба ин соҳа метавонист мавқеи амалии таҳқиқотро мустаҳкамтар кунад.

Ин андешаҳо хусусияти тавсиявӣ дошта, ба сифати умумии таҳқиқот таъсири манфӣ намерасонанд.

Автореферати диссертатсияи Холмуродзода Фазлиддин Шомаҳмад як таҳқиқоти илмӣ пурра, хуб асоснок ва дорои аҳаммияти баланди назариявӣ ва амалӣ мебошад. Таҳқиқот масъалаи мубрами нақши шартномаҳои байналмилалиро дар танзими муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсури хориҷӣ дар низоми ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор дода, ба такмили қонунгузории миллӣ ва таҳкими мавқеи давлат дар арсаи байналмилалӣ мусоидат мекунад.

Муаллиф бо истифода аз усулҳои муосири таҳлили ҳуқуқӣ ва истинод ба манбаъҳои муътамади илмӣ тавонистааст хулосаҳои арзишманд ва тавсияҳои амалӣ пешниҳод намояд, ки метавонанд дар ислоҳоти қонунгузорӣ, амалияи судӣ ва омӯзиши ҳуқуқшиносӣ истифода гарданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот, аз ҷумла таърифи сарчашмаи ҳуқуқ, таҳлили дугонагии шартномаҳои байналмилалӣ ва пешниҳоди механизмҳои татбиқи меъёрҳо, саҳми беандозаи муаллиф дар рушди илмӣ ҳуқуқӣ байналмилалӣ хусусӣ арзёбӣ мегардад.

Таҳқиқоти диссертатсионии Холмуродзода Фазлиддин Шомаҳмад дар мавзӯи «Нақши шартномаҳои байналмилалӣ дар танзими муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ бо унсури хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба бандҳои 31, 33, 34, 35-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, бо дарназардошти сифати баланди таҳқиқот, мубрамияти мавзӯ, навгонии илмӣ ва аҳаммияти амалии он, автореферати мазкур қомилан ба талаботҳои муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ буда, муаллиф сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси

12.00.03 – Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ мебошад.

Муқарриз:

Дотсенти кафедраи ҳуқуқи маданияи
факултети ҳуқуқшиносии ДМТ,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ

Қосимов Ф.А.

Имзои Ф.А. Қосимовро тасдиқ менамоям.

Сардори РК ва КМ ДМТ

«29» 08 2025

Шодихонзода Э.Ш.

Суроға: 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17

Тел.: (992 37) 221-77-11

E-mail: info@tnu.tj